

İCRA HAKİMİYYƏTİ ORQANLARININ FƏALİYYƏTİNDƏ NƏZARƏT, ŞƏFFAFLIQ VƏ HESABATLILIQ MEXANİZMLƏRİ

ANAR ŞAHMAR OĞLU İBADOV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Dövlət qulluğu və

kadr siyasəti kafedrasının doktorantı

Bakı ş., Səbail r., AZ 1001, Lermontov küç. 74

E-mail: aibadov2020@ada.edu.az

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5137-7712>

XÜLASƏ

İcra hakimiyyəti orqanı müəyyən sferada öz səlahiyyətləri çərçivəsində dövlət idarəetmə funksiyalarını həyata keçirən icra hakimiyyəti sisteminin struktur vahididir. Qlobal iqtisadi transformasiyalar və informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı fonunda icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin səmərəliliyi hər bir dövlətin milli rəqabət qabiliyyətinə təsir göstərən amillərdəndir. İcra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətində nəzarət, şəffaflıq və hesabatlılıq mexanizmləri dövlət idarəçiliyinin keyfiyyətini təmin edən əsas sütunlardır. Bu prinsiplər korupsiyanın qarşısını alır, vətəndaşların dövlətə olan inamını artırır və resursların səmərəli istifadəsini təmin edir.

Açar sözlər: *hakimiyyət, dövlət idarəçiliyi, icra hakimiyyəti, şəffaflıq, açıqlıq, ictimai nəzarət və hesabatlılıq.*

İcra hakimiyyəti orqanlarının əsas xüsusiyyətləri

İcra hakimiyyəti vahid dövlət hakimiyyətinin funksional və səlahiyyət baxımından nisbətən müstəqil olan bir qoludur. Bu strukturun əsas missiyası dövlətin hakimiyyət səlahiyyətlərindən istifadə edərək qanunların ölkə miqyasında real və praktiki tətbiqini təmin etməkdir. İcra hakimiyyəti orqanlarının əsas təyinatı Konstitusiyaya, qanunlara və digər hüququ aktlara əməl olunmasını, dövlət büdcəsini, sosial və iqtisadi inkişaf proqramlarının icrasını təmin etməkdə, öz səlahiyyətlərinə aid olan müxtəlif operativ məsələləri həll etməkdən ibarətdir [6].

Özünəməxsus xüsusiyyətlərə malik olan icra hakimiyyətini adi dövlət icra fəaliyyəti ilə eyniləşdirmək düzgün deyil. Çünki icra xarakterli işlər dövlətin bütün hakimiyyət qollarında (məsələn, Milli Məclisin aparatında) mövcuddur. Lakin bu qurumlar texniki cəhətdən icra fəaliyyəti göstərsələr də, hüquqi mənada icra hakimiyyəti orqanı hesab edilmirlər. Bu fərq birbaşa dövlət hakimiyyətinin bölgüsü prinsipinə əsaslanan ciddi bir təsnifatdır.

Müasir hüquqi-demokratik dövlət modelində icra hakimiyyəti yüksək funksional potensiala və geniş resurs bazasına malikdir. Dövlətin maddi və maliyyə

ehtiyatlarının birbaşa bu qolun sərəncamında cəmləşməsi, habelə ölkə miqyasında şaxələnmiş institusional strukturun mövcudluğu onun xüsusi çəkisini şərtləndirir. Vətəndaşların, cəmiyyətin və ümumdövlət təhlükəsizliyinin təmini birbaşa icra hakimiyyəti aparatının səmərəli və operativ fəaliyyətindən asılıdır. Qeyd olunan idarəetmə potensialı icra hakimiyyətinin ümumi dövlət və ictimai idarəetmə mexanizmindəki əhəmiyyətini nümayiş etdirir.

İcra hakimiyyətinin spesifik mahiyyəti və funksional təyinatı dövlət fəaliyyətinin xüsusi sahəsi olan hüquq tətbiqetmədə təzahür edir [3]. Qanun normalarının icrasını əsasən hüquq pozuntuları və neqativ halların aradan qaldırılması kontekstində həyata keçirən məhkəmə hakimiyyətindən fərqli olaraq, icra hakimiyyətinə perspektiv və pozitiv xarakterli hüquqtətbiqetmə fəaliyyəti xasdır. Başqa sözlə, bu hakimiyyət qolunun tənzimləyici təsiri qanunvericiliyin imperativ tələblərinin birbaşa icrası yolu ilə iqtisadi, siyasi, hüquqi, sosial və mədəni sistemlərin normal, proqressiv və səmərəli fəaliyyətinin təşkilinə yönəlmişdir. İcra hakimiyyətinin digər mühüm mütənasib keyfiyyəti onun normayaradıcılıq fəaliyyətidir. Belə ki, icra hakimiyyəti subyektləri öz qanuni funksiyalarını reallaşdırmaq məqsədilə müvafiq hüquqi qüvvəyə malik normativ və sərəncamverici aktlar qəbul etmək hüququna malikdirlər.

Elmi-nəzəri baxımdan icra hakimiyyətinin həyata keçirdiyi fundamental funksiyalar aşağıdakı sistemli şəkildə təsnifləşdirilir:

➤ Dövlət siyasətinin formalaşdırılması və reallaşdırılması: Strateji dövlət kursunun müəyyən edilməsi, habelə regional və lokal miqyaslı hədəfli proqramların işlənilib hazırlanması və icrası.

➤ Makroiqtisadi və təşkilati tənzimləmə: Təsərrüfat fəaliyyətinin hüquqi, institusional və təşkilati əsaslarının yaradılması, iqtisadi münasibətlərin səmərəli mexanizmlər vasitəsilə idarə edilməsi.

➤ Dövlət mülkiyyətinin idarə edilməsi: Dövlət sektoruna daxil olan müəssisə, təşkilat və strateji obyektlərin birbaşa inzibati idarəçiliyinin təşkili.

➤ Qeyri-dövlət sektorunun legal tənzimlənməsi: Özəl sektorun və azad sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyətinin ümumdövlət maraqları və qanunverici

lik çərçivəsində nizamlanması.

➤ **Sahələrarası funksional koordinasiya:** İnzibati-siyasi, sosial, mədəni və iqtisadi sahələrin struktur bölmələri arasında şaquli və üfüqi əlaqələndirmənin təmin edilməsi.

➤ **Hüquqi statusun realizasiyası və təminatı:** Dövlət idarəçiliyi sferasında fiziki və hüquqi şəxslərin subyektiv hüquqlarının həyata keçirilməsi və hüquqi vəzifələrinin icrası üçün lazımi şəraitin yaradılması.

➤ **Dövlət nəzarəti və audit:** İdarə edilən, tənzimlənən və əlaqələndirilən bütün ictimai sferalarda qanunçuluğun və intizamın qorunması məqsədilə sistemli dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsi.

İcra hakimiyyəti orqanları parlament tərəfindən qəbul edilmiş qanunvericilik aktlarının praktiki icrasını təşkil edir, dövlət aparatının sistemli idarəetmə fəaliyyətini təmin edir, habelə makroiqtisadi tənzimləmə mexanizmləri vasitəsilə ölkənin iqtisadi inkişaf dinamikasını nizamlayırlar.

Nəzarət, şəffaflıq və hesabatlılıq mexanizmləri

Müasir dövlət idarəçiliyi paradigmalarda icra hakimiyyəti strukturlarının funksional səmərəlilik səviyyəsi şəffaflıq, daxili və xarici nəzarət, habelə hesabatlılıq prinsiplərinin institusionallaşma dərəcəsi ilə birbaşa mütənəsiblik təşkil edir. İdarəetmə mexanizmlərində şəffaflığın təmin olunması və bürokratik maneələrin minimallaşdırılması, vətəndaş-dövlət münasibətlərində qarşılıqlı etimad mühitinin formalaşmasında fundamental zəmin rolunu oynayır [8].

Azərbaycan Respublikasında dövlət aparatının modernləşdirilməsi və antikorrupsiya strategiyasının effektiv icrasının təmin edilməsi məqsədilə, son illər ərzində hüquqi-institusional islahatların dinamikası əhəmiyyətli dərəcədə sürətləndirilmişdir. Qeyd olunan proseslərin strateji əsasını ölkə başçısı tərəfindən təsdiq edilmiş müvafiq milli fəaliyyət planları və proqramlar təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasında icra hakimiyyəti strukturlarının fəaliyyətində nəzarət, şəffaflıq və hesabatlılıq mexanizmlərinin optimallaşdırılması, dövlət idarəçiliyinin modernləşdirilməsi və antikorrupsiya strategiyasının prioritetlərini təşkil edir. Bu müstəvidə reallaşdırılan tədbirlər, Ölkə prezidenti tərəfindən təsdiqlənmiş "Korrupsiyaya qarşı mübarizənin gücləndirilməsinə dair Milli Fəaliyyət Planı" kontekstində, fundamental institusional və hüquqi islahatlar vasitəsilə icra olunmaqdadır [4]. Neqativ halların aradan qaldırılması məqsədilə 2022-2026-cı illəri ehtiva edən multidisiplinar Milli Fəaliyyət Planı, fərqli funksional təyinatlı dövlət təsisatlarının

antikorrupsiya səylərinin eyni zamanda korrupsiyaya qarşı mübarizə prosesinin bütün mərkəzi və yerli icra strukturları, həmçinin vətəndaş cəmiyyəti institutları ilə sistemli və koordinasiyalı şəkildə strukturlaşdırılmasına hüquqi-praktiki zəmin yaradır.

İcra hakimiyyəti orqanlarında nəzarət, şəffaflıq və hesabatlılıq mexanizmlərinin optimallaşdırılması idarəçilikdə rəqəmsallaşmanın, ictimai nəzarət mexanizmlərinin və institusional islahatların genişləndirilməsi vasitəsilə təmin edilir. Vətəndaş məmnuniyyətinin artırılması, korrupsiyaya qarşı mübarizənin gücləndirilməsi məqsədilə icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətində nəzarət, şəffaflıq və hesabatlılıq üçün əsas mexanizmlər aşağıdakılardır:

Rəqəmsallaşma və vətəndaş müraciətlərinin idarə edilməsi:

Mərkəzləşdirilmiş informasiya sistemləri: Yerli icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti "Elektron Hökumət" portalı vasitəsilə mərkəzləşdirilmiş qaydada koordinasiya olunur [1].

Rəqəmsal xidmətlər: Müraciətlərin qəbulu və cavablandırılması sisteminin rəqəmsallaşdırılması, həmçinin elektron sənəd dövriyyəsinin tətbiqi bürokratik maneələri və qərar qəbul etmə müddətini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır.

İnstitusional əlçatanlıq: Vətəndaşların qəbulu prosesi mütəmadi xarakter daşıyır, yerlərdə keçirilən səyyar görüşlərin qrafikləri dövlətin rəsmi informasiya resurslarında əvvəlcədən ictimaiyyətə təqdim edilir.

Açıq qapı siyasəti: Rəhbər şəxslər tərəfindən mütəmadi olaraq vətəndaşların birbaşa qəbulları təşkil edilir və yerlərdə keçirilən görüşlərin qrafikləri Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəsmi internet saytı kimi rəsmi mənbələrdə əvvəlcədən ictimaiyyətə açıqlanır.

Büdcə icrası və maliyyə şəffaflığı:

Maliyyə şəffaflığının təmin olunması: Yerli icra hakimiyyəti orqanlarının büdcə gəlirləri və xərcləri, həmçinin dövlət satınalmaları (tenderlər) üzrə hesabatlılığın rəsmi elektron resurslarda mütəmadi olaraq ictimaiyyətə təqdim edilməsi dərci məcburi normativ tələb kimi müəyyən edilmişdir.

Xarici audit nəzarəti: Dövlət vəsaitlərinin məqsədli və səmərəli istifadəsinə nəzarətin gücləndirilməsi məqsədilə Hesablama Palatası tərəfindən kənar dövlət maliyyə nəzarəti (audit) tədbirləri reallaşdırılır və müvafiq monitoring nəticələri rəsmi qaydada bəyan olunur.

İctimai nəzarət və hesabatlılıq:

İctimai şuraların institusional fəaliyyəti: Yerli icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətində şəffaflıq

təmin etmək və qərarların qəbulu prosesinə vətəndaş cəmiyyəti institutlarını cəlb etmək məqsədilə ictimaiyyət nümayəndələrindən, qeyri-hökumət təşkilatlarından (QHT) və müstəqil ekspertlərdən ibarət ictimai şuralar formalaşdırılmışdır. Bu fəaliyyət dövlət idarəçiliyində kollegiallığı və səmərəli ictimai nəzarət mexanizmlərini tənzimləyən İctimai İştirakçılıq Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu əsasında reallaşdırılır [7].

Dövri illik hesabatlar: Yerli icra hakimiyyəti başçıları hesabat ili ərzində görülmüş işlər, sosial-iqtisadi göstəricilər və regional layihələrin icra vəziyyəti barədə geniş ictimaiyyətin iştirakı ilə illik hesabat iclasları təşkil edirlər. Müvafiq fəaliyyət hesabatları yerli kütləvi informasiya vasitələrində və qurumların rəsmi elektron informasiya resurslarında (məsələn, İcra Hakimiyyəti və digər yerli idarəetmə orqanlarının internet sahifələrində) rəsmi qaydada dərc olunur [5].

Kadr İslahatları və Etik Davranış:

• **Müsabiqəli seçim prinsipi:** Yerli icra strukturlarında vakant inzibati vəzifələr üzrə dövlət qulluğuna qəbul prosesi Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən keçirilən mərkəzləşdirilmiş test imtahanları və şəffaf müsahibə mərhələlərindən ibarət müsabiqə əsasında həyata keçirilir. Prosesin hüquqi əsası “Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir.

• **Etik nəzarət:** Dövlət qulluqçularının etik qaydalara riayət etməsi, maraqlar toqquşmasının qarşısının alınması və korrupsiyaya qarşı mübarizə tədbirləri Korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə Komissiya tərəfindən tənzimlənir [2].

Nəticə

Azərbaycan Respublikasında idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, əhaliyə göstərilən dövlət xidmətlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, şəffaflığın və hesabatlılığın artırılması, ictimai nəzarətin gücləndirilməsi və ictimai iştirakçılığın genişləndirilməsi sahəsində islahatlar uğurla davam etdirilir.

Müasir dövlət idarəçiliyində icra hakimiyyəti qo-
lunun güclənməsi obyektiv zərurətdir. Lakin bu güc mütləq şəkildə inzibati səmərəlilik, şəffaflıq və peşəkar kadr potensialı ilə balanslaşdırılmalıdır. Azərbaycanın təcrübəsi göstərir ki, müasir rəqəmsal və çevik idarəetmə modellərindən (ASAN, Xüsusi nümayəndəlik) istifadə edilən (uyğun olan) üsullardan icra hakimiyyəti sistemində də istifadə edilməsi dövlətin davamlı inkişafına müsbət əsas göstərəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. “Elektron hökumət” portalı haqqında Əsasnamə”nin təsdiq edilməsi və elektron xidmətlərin genişləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər barədə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 5 fevral 2013-cü il

2. <https://antikorrupsiya.gov.az/az/qanunvericilik/qanunlar>

3. <https://e-qanun.az/framework/23701> (“Yerli icra hakimiyyətləri haqqında Əsasnamə”nin təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 6 iyun 2012-ci il)

4. <https://e-qanun.az/framework/49349> (“Korrupsiyaya qarşı mübarizənin gücləndirilməsinə dair 2022–2026-cı illər üçün Milli Fəaliyyət Planı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 4 aprel 2022-ci il)

5. <https://meclis.gov.az/news-layihe.php?id=2654&lang=az&par=0>

6. <https://president.az/az/articles/view/70601> (Mərkəzi İcra hakimiyyəti orqanlarının nümunəvi əsasnaməsi 17 noyabr 2025)

7. İctimai İştirakçılıq Haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 22 noyabr 2013

8. Bovens, M. (2007). *Analysing and Assessing Accountability: A Conceptual Framework*. *European Law Journal*, 13(4)

Oversight, Transparency, and Accountability Mechanisms in the Activities of Executive Power Bodies

Anar Shahmar Ibadov

PhD Student, Department of Civil Service and Personnel Policy, The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan

SUMMARY

An executive power body is a structural unit within the executive branch system that carries out state administration functions within its defined sphere of authority. Against the backdrop of global economic transformations and the rapid development of information technologies, the operational efficiency of executive power bodies is a key factor influencing a nation's competitiveness. Oversight, transparency, and accountability mechanisms within the operations of executive power bodies serve as the fundamental pillars ensuring the quality of public administration. These principles prevent corruption, enhance public trust in the state, and ensure the efficient use of resources.

Keywords: *authority, public administration, executive power, transparency, openness, public oversight, and accountability.*

Механизмы контроля, прозрачности и подотчетности в деятельности органов исполнительной власти

Анар Шахмар Ибадов

Докторант кафедры государственной службы и кадровой политики Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики

РЕЗЮМЕ

Орган исполнительной власти представляет собой структурное подразделение системы исполнительной власти, осуществляющее функции государственного управления в определенной сфере и в пределах своих полномочий. В условиях глобальных экономических преобразований и стремительного развития информационных технологий эффективность деятельности органов исполнительной власти выступает ключевым фактором, влияющим на национальную конкурентоспособность государства. Механизмы контроля, прозрачности и подотчетности в деятельности органов исполнительной власти являются основополагающими элементами, обеспечивающими качество государственного управления. Данные принципы способствуют предотвращению коррупции, укреплению доверия общества к государству и обеспечению эффективного использования ресурсов.

Ключевые слова: *орган власти, государственное управление, исполнительная власть, прозрачность, открытость, общественный контроль, подотчетность.*

*Rəyçi: Professor H. B. Məmmədov
Məqalə redaksiyaya daxil olub: 26.05.2026
Çapa qəbul olunub: 26.06.2026*

*The date of the admission of the article
to the editorial office: 26.05.2026
Accepted for publication: 26.06.2026*